

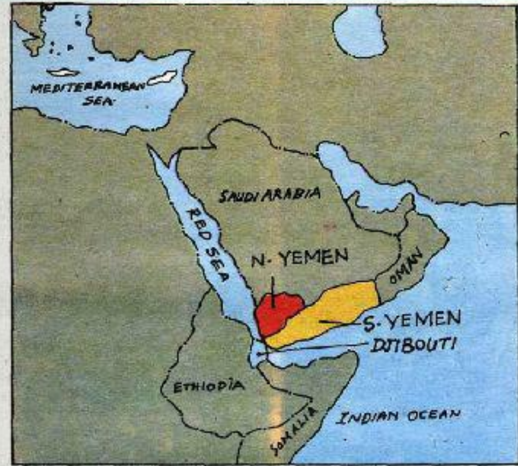

चांदोबा

आक्टोबर १९९४

आंतर्देशीय बातम्या

'सुंदोपसुंदी'

आतापर्यन्त 'सुंदोपसुंदी' किंवा 'भावाभावातील युद्ध' अशा मथळ्याखाली वर्तमानपत्रांनी 'येमेन' मधील आंतरिक युद्धाबद्दल अनेक बातम्या प्रकाशित केल्या आहेत. अल्जेरियाचे माजी परराष्ट्रमन्त्री लखदर इब्राहीम हे संयुक्त राष्ट्रसंघाचे 'विशेष दूत' बनून तेथे गेले व त्यांनी ही आपापसातली हत्या ताबडतोब थांबवण्याबद्दल विनंती केली.

या वर्तमानपत्रांच्या दृष्टीने अुत्तर व दक्षिण येमेन मधील प्रजा यांच्यात भावाभावांचे नाते आहे. चार वर्षांपूर्वी अुत्तर व दक्षिण येमेन एक झालेही. परन्तु पुन्हा त्यांनी वारंवार आपसात झगडे केले. दक्षिण येमेन निराळा होअून त्याने स्वतःला 'स्वतन्त्र देश' म्हणून घोषित केले, अन् या घोषणे बरोबरच युद्धालाही सुरुवात झाली. परिणामतः खूपशी प्राणहानी झाली.

जेव्हा संयुक्त येमेनची स्थापना झाली, तेंव्हा अुत्तर येमेन च्या 'पीपल्स जनरल काँग्रेस' चे नेता अली साले यांना युनियनचे अध्यक्ष बनवले गेले अन् दक्षिण येमेनच्या 'सोशलिस्ट पार्टी' चे नेता अली सलीम अलबीद अुपाध्यक्ष. ही युनियन बनण्यापूर्वी अु. येमेन सांप्रदायिक इस्लाम धर्माच्या अधिपतींच्या अधीन होता, तर द. येमेनला त्यावेळच्या सोव्हिएट युनियनची मदत व सहयोग मिळत असल्याने तो सोशलिस्ट देश बनलेला होता. पण दोघांचा मिळून जेंव्हा एक संयुक्त देश बनला, तेंव्हाच राजनैतिक परिशीलकांनी आपला संदेह प्रकट केला की, गाठ जास्त दिवस टिकू शकणार नाही. पण त्यांना अशी आशाही वाटत होती की देशाच्या एकुण आर्थिक प्रगतीसाठी ते आपसातले भेदभाव विसरूनही जातील, अन् मिळून-मिसळून प्रयत्न करत रहातील.

१९९३ मधे पहिल्या सार्वत्रिक निवडणुका झाल्या. विधानसभेसाठी सदस्यांची संख्या ३०१ आहे. त्यातील १२१ जागा

'पीपल्स जनरल काँग्रेस' ला मिळाल्या अन् ५६ जागा 'सोशॅलिस्ट दला' ला मिळाल्या. 'एमेन गॅदरिंग फॉर रिफॉर्म' नावाच्या दलाला तर सोशॅलिस्ट दलापेक्षाही अधिक जागा मिळाल्या. 'पीपल्स जनरल काँग्रेसशी हातमिळवणी करून साले अध्यक्ष बनला, व त्याने आपले सरकार बनवले. परन्तु हे सरकार येमेन युनियनच्या एकतेचे संरक्षण करू शकले नाही. अध्यक्ष सालेने द. येमेनच्या तेलखाणींवर आपला अधिकार जमवायचा प्रयत्न केला, परंतु त्याला विरोध झाला. अन् दोन्ही सैन्यात लढाई सुरू झाली.

५ मे रोजी अु. येमेनने द. येमेनचे एक लढाऊ विमान पाडले. अु. येमेनने तेंव्हा आरोप केला की द. येमेनने त्यांच्या विमान-दलावर आक्रमण केले आहे. अध्यक्ष सालेने तावडतोब आणीबाणी जाहीर केली. अली सलीम अलिबीदला अुपाध्यक्ष पदावरून पदच्युत केले आणि सुरक्षा व तेलशाखेच्या मन्त्र्यांची ही अुचलबांगडी केली; द. येमेनचा गव्हर्नरही बदलण्यात आला.

अुत्तर येमेनचे सैनिकी संख्याबळ अधिक होते. हे सैन्य द. येमेनशी युद्ध करण्यासाठी निघाले. द. येमेनने त्यांच्यावर 'स्कड' सारख्या आधुनिक हत्याराचा प्रयोग केला. द. येमेन युनियनमधून फुटून निराळा झाला व त्याने स्वातंत्र्याची घोषणा केली. अु. येमेनने अट घातली की, त्यांनी जर सालेच्या सरकारला मान्यता दिली, तर आपण युद्ध थांबवायला तयार आहोत. याला अुत्तर म्हणून द. येमेनने संयुक्त सरकार चालू ठेवण्यासाठी सात अटी घातल्या; पण सालेने त्या अमान्य केल्या.

तीन महिने हे आंतरिक युद्ध चालू राहिले. या अवधीत दोन्ही पक्षांनी एकूण दहा वेळा युद्ध समाप्तीसाठी आपली स्वीकृती जाहीर केली. परंतु दरवेळी लगेच थोड्याच तासात हे दोन्ही पक्ष एकमेकावर आरोप करत अन् 'अटींचे अुल्लंघन झाले' असे म्हणत युद्ध करू लागले.

द. येमेनच्या पराभवानन्तर, त्या देशाचे नेता सलीम अलबीद अन अन्य नेते शेजारच्या देश ओमान इथे पळून गेले. राजनैतिक संशोधकांचे असे म्हणणे आहे की शेजारच्या देशात आश्रयार्थ रहात असतानाही दक्षिण येमेनचे हे नेते फार दिवस, हात चोळत गप्प रहाणार नाहीत. इकडे अु. येमेनने घोषित केले आहे की, 'आम्ही युद्ध स्थगित केले आहे आणि आता आम्ही जनतन्त्र राज्यस्थापनेच्या दृष्टीने क्रियाशील आहोत. देशात लवकरच निवडणुका होतील, अन् त्यात कोणताही राजनैतिक पक्ष भाग घेवू शकेल.' सध्याची परिस्थिती लक्षात घेता, भविष्यात तेथे काय घडणार आहे, याबद्दल सांगणे कठीण आहे.

येमेनचा इतिहास

येमेन हा आपल्या सुगंधी द्रव्यांसाठी जगप्रसिद्ध असा प्राचीन देश आहे. सोळाव्या शतकात हा ओटोमान टर्की साम्राज्याचाच एक भाग होता. ब्रिटिश ईस्ट इंडिया कंपनीने १८३९ मधे हा देश तेथील सुलतानाकडून आपल्या ताब्यात घेतला. एडन हे केन्द्रस्थान असल्यामुळे तेथे येणाऱ्या-जाणाऱ्या जहाजांवर ब्रिटिशांचे अधिक आधिपत्य होते. पहिल्या जागतिक महायुद्धात टर्कीचा पराभव झाला, तेंव्हा अन्य देशांप्रमाणेच येमेनने ही आपला देश 'अरब रिपब्लिक ऑफ येमेन' नावाने 'स्वतन्त्र' म्हणून घोषित केला. एक वर्षानन्तर एडन व काही अन्य प्रान्तांनी मिळून एकत्रपणे ब्रिटिशांना विनंती केली की, 'त्यांनी आपले सैन्य तेथून हटवावे'. १९६७ मधे ब्रिटिश सैन्य तेथून निघून गेले. त्यानन्तर 'पीपल्स फेडरेशन ऑफ सदर्न येमेन'ची स्थापना झाली. १९७० मधे सत्तारूढ मार्क्सिस्ट पक्षाने त्याला 'पीपल्स डेमॉक्रेटिक रिपब्लिक ऑफ येमेन' असे नाव दिले. नन्तर दुसऱ्याच वर्षी दोन्ही येमेनमधे लढाई सुरू झाली. हे युद्ध एक वर्षभर चालू राहिले. १९७९ मधे त्यांच्यात तह झाला. संयुक्त येमेनच्या स्थापनेबद्दल चर्चा होअून 'येमेन कौन्सिल' रूपाने त्याची स्थापना झाली. सना ही राजधानी बनली व 'रिपब्लिक ऑफ येमेन' तयार झाले.

हिकमती भुतं

कनकपुरचा कमलाकर शहरातील कचेरीत नोकरी करत असे. त्यासाठी त्याला रोज एका जंगलातल्या वाटेनं जावं-यावं लागे. बाप लहानपणीच मरून गेल्यामुळे खूप अडचणी सोसून त्याच्या आईनं त्याला वाढवलं.

कमलाकरचा आवाज मोठा गोड होता. आईच्या सांगण्यावरून एक दिवस रात्रीच्या वेळी तो गाणं गाअू लागला. त्या सुस्वर गाण्याच्या आनंदात आईने डोळे मिटून घेतले. पण ते डोळे पुन्हा अुघडलेच नाहीत!

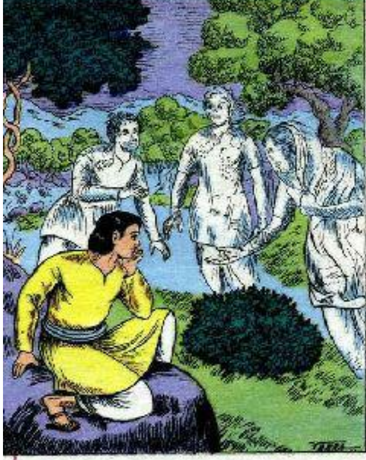
स्वत:चा स्वयंपाक त्याला स्वत:च करून घ्यावा लागे. त्याचे कष्ट पाहून एकदा त्याचा मित्र त्याला म्हणाला. ''कमलाकर, अरे किती दिवस असे कष्ट अुपसत बसशील? एखादी मुलगी पसंत करून लग्न करून घे ना!''

लग्नाची गोष्ट निघाल्या बरोबर त्याला शेजारच्या पार्वतीची आठवण आली. पार्वतीच्या बापाचा लहानसा व्यापार होता. ती त्याची एकुलती एक मुलगी होती. रोज संध्याकाळी ती गावाबाहेरच्या देवळात देवदर्शनाला जात असे. देव-पूजेसाठी ती रोज कमलाकरच्या घरासमोरच्या बागेतून फुलं तोडून नेत असे. पण आतापर्यन्त तो कधीच तिच्याशी काही बोलला नव्हता.

एक दिवशी तो कचेरीतून परत आला तेंव्हा पार्वती, फुलं तोडत असलेली त्याला दिसली. तेंव्हा त्याने तिच्याशी बोलायचं धाडस केलं. ''पार्वती, तू मला फार आवडतेस. तुझ्याशी लग्न करायची इच्छा आहे माझी, तू आहेस कबूल लग्नाला?'' त्यानं बेधडक तिला विचारलंच.

कमलाकरचं बोलणं ऐकून पार्वती थोडा वेळ स्तब्धच राहिली. नंतर तिनं विचारलं, ''तू खूप छान गातोस हे माहीत आहे मला. पण तुला तलवार येते चालवता? आहेस इतका साहसी तू? खाली मुंडी घालून गल्लीतून चालतोस म्हणून लोक तुला मोठा विनयशील समजत असतील.

कु. शालिनी पाटील

पण काय रे, डोकं ताठ ठेवून चालण्याइतकं आर्थिक बळ आहे तुझ्या पाठीशी? इतर माणसांसारखे नाकडोळे आहेत तुला; पण कधी आरशात आपला चेहरा पाह्यलायस? तुझे डोळे बारीक आहेत अनं नाक बसकं आहे, ते दिसलं नाही कधी तुला? पुन्हा कधी माझ्यापुढे असला प्रस्ताव मांडायचं धाडस करू नको."

कमलाकर यावर काही बोलणार, इतक्यात हातची फुलं खाली टाकून त्याचं ऐकायलाही न थांबता रागाने फणफणत पार्वती तियून निघूनही गेली.

कमलाकरला हा अपमान जिव्हारी लागला. अन् अंधारातच तो जंगलाकडे चालू लागला.

ती चांदणी रात्र होती. कमलाकर जंगलातल्या एका मोठ्याशा खडकावर जाअून बसला. त्याला आईची आठवण आली, अन् तिला प्रिय असणारं एक गाणं तो गाअू लागला.

त्यानं गाणं संपवलं, तेंव्हा एका झाडाच्या मागून आवाज आला, "काय अद्भुत् गाणं हे! किती मधुर! कोणता राग वगैरे आम्हाला काही कळत नाही, पण ते ऐकता ऐकता आमचं भानच हरपलं. संगीत प्रवाहात आम्ही जणू वहात होतो!" टाळी वाजवत तीन भुतं त्याच्या जवळ येअून अुभी राहिली.

जीवनाला कंटाळलेल्या कमलाकरला भुतं पाहून भीती वगैरे मुळीच वाटली नाही. भुतं म्हणू लागली, "गाणं तर छानच होतं, पण दु:खाचं होतं ते. एकादं अुल्हासभरलं गीत गा न! खूप आनन्द वाटेल आम्हाला."

"माझ्या जीवनातला आनन्दच जर संपलाय, तर अुल्हासभरं गाणं कुठून आणू मी? माझ्या तोंडून रडकं गाणंच निघणार."

"तू तर चांगला तरणाताठा आहेस. वय तरी कितीसं असेल तुझं? इतकं कसलं दु:ख झालंय तुला, सांग तरी! नीट सांग सगळं!" भुतांनी सहानुभूतीनं कमलाकरची चौकशी केली. कमलाकरनं आपलं दु:ख त्यांच्यासमोर प्रकट केलं. अन् पार्वतीनं आपला तिरस्कार कसा केला, ते सांगितलं.

भुतांनी यावर आपसात चर्चा करून कमलाकरला म्हटलं, "हं! बरीच गर्विष्ट दिसतेय ही पार्वती. पण आता दु:ख करू नको. या लग्नाची सारी जबाबदारी आमच्यावर सोपव. तू इथून सरळ शहरात निघून जा. पुढल्या पौर्णिमेला इथेच येअून भेट आम्हाला."

भुतांच्या बोलण्यावर कमलाकरचा मुळीच विश्वास बसला नाही, पण पुन्हा घराकडे जाणं त्याला आवडण्यासारखं नसल्यानं तो शहराकडेच वळला.

दुसऱ्या दिवशी पार्वती देवळाकडून परत फिरली तेंव्हा अंधार पडू लागला होता. झाडांझुडुपांनी वेढलेल्या पाअूलवाटेनं चालत असताना एक वाघ एका सशाचा पाठलाग करत असलेला तिला दिसला. वाघ अगदी तिच्या समोर आला, अनं तेवढ्यात ससा झुडुपात दिसेनासा झाला. पार्वतीला अचानक समोर पाहून जोरानं डरकाळी फोडून वाघाने तिच्यावरच झडप घालण्याचा पवित्रा घेतला. भयानं ओरडून पार्वतीने एकदम आपले डोळे मिटून घेतले. वाघाची अुडी अंगावर पडायला अुशीर झाल्याने तिने डोळे अुघडून पाहिलं. समोरचं दृश्य पाहून ती आश्चर्यचकितच झाली. तिला कमलाकर एक चमकती तलवार म्यानात खोचत असलेला दिसला! त्याच्या पुढ्यातच मान अर्धी कापली गेलेल्या अवस्थेतला, तडफडत जमिनीवर पडलेला वाघ होता!

'हा कमलाकर तर मोठाच महावीर आहे!' असे पार्वतीला वाटले. प्राण वाचवल्याबद्दल आपली कृतज्ञता प्रकट करण्यासाठी तिनं आपलं पाअूल अुचललं. पण तिला मुळीच अवसर न देता कमलाकर अंधारात अदृश्यही झाला. कदाचित् तिचे धन्यवाद स्वीकारायची त्याची

इच्छाही नसावी!

मन काहीसं दुखावलेली पार्वती घराकडे चालू लागली अन् इकडे ससा, वाघ अन् कमलाकरची रूपं धारण केलेली भुतं आपापल्या खऱ्या रूपात प्रकट झाली! आपल्या पहिल्या प्रयत्नात मिळालेल्या यशाबद्दल ती खूपच खुश होती!

दुसऱ्या दिवशी अशीच पार्वती देवळातून परत येताना वाटेपासून थोडं दूर एक नवंनवंच भवन तिला दिसलं. ते पाहून तिला आश्चर्य वाटलं. त्याकडे थबकून पहाताना तिला दिसलं की आतून कमलाकरने बाहेर येऊन नोकरांना काही आज्ञा दिली अन् तो आत निघून गेला! पार्वतीचा तर आपल्या डोळ्यांवर विश्वासच बसेना. खात्री करून घेण्यासाठी नोकरांजवळ जाऊन तिनं विचारलं, ''कुणाचं भवन आहे हे?''

ते उत्तरले, ''हे श्रीमान् कमलाकर यांचं भवन आहे. जुन्या घरात रहाणं त्यांना आवडत नसल्यानं त्यांनी हे नवं भवन बांधवून घेतलंय.''

तोंडात बोट घालत पार्वतीनं विचारलं, ''एकाच दिवसात कसं काय बांधता आलं हे?''

''कमलाकरना सर्व शक्ति अन् युक्ति अवगत आहेत नं! असले प्रश्न ऐकायला आवडत नाही त्यांना.'' असं चिडून म्हणत ते नोकर आत निघून गेले.

हे सर्व कसं घडलं असावं, ते पार्वतीला कळेना! ती तशीच आपली वाट चालू लागली, अन् इकडे ते भवनही अदृश्य झालं. आपल्या दुसऱ्या सफलतेचंही भुतांना खूप समाधान वाटलं.

पार्वती रात्रभर जागीच राहिली. कमलाकरचं साहस अन् त्याच्या संपत्ती बद्दलचे विचारच राहून राहून तिला सतावत राहिले.

तऱ्हेतऱ्हेच्या विचारांमुळे थकलेली पार्वती दुसऱ्या दिवशी देवळातही गेली नाही. पण अंधार पडू लागल्यावर ती कमलाकरच्या घरासमोरील फूलबागेकडे गेली. तिथे तिला अनुपम सुन्दर अशा तीन तरुणी दिसल्या.

पार्वतीने चकित होऊन त्यांना विचारलं, ''तुम्ही कोण आहात? मी तर कधी या गावात पाहिलं नाही तुम्हाला?''

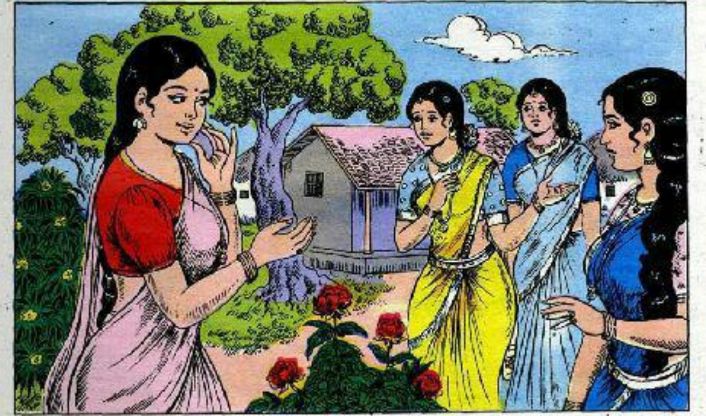
''आम्ही तिघी मैत्रिणी आहोत. शहरातल्या कचेरीत काम करणारा कमलाकर फार आवडतो आम्हाला; आमचं खूप प्रेम आहे त्याच्यावर! आमच्यातली जी आवडेल तिच्याशी लग्न करावं असा प्रस्ताव घेऊन आलो आहोत आम्ही. कमलाकरचं घर हेच समोरचं ना?'' तिघी सुंदरींनी विचारलं.

''होय, घर तर त्याचंच आहे; पण हल्ली तो इथं नाही रहात. पण मला वाटलेलं आश्चर्य दूर करा बरं! डोळे दिपवणारं सौन्दर्य आहे तुम्हा तिघींचं. मग तुम्ही त्या अगदी सामान्य अशा कमलाकरवर कशा भाळलात?'' पार्वतीनं त्यांना विचारलं.

तिच्या या प्रश्नावर एक सुंदरी हसून म्हणाली, ''किती मूर्ख तू तरी? तुझं फक्त बाह्य सौन्दर्यावरच लक्ष आहेसं दिसतंय. अशाच सौन्दर्याच्या मागे लागून माझ्या ताईनं लग्न केलं. पण काय झालं? गाडी उलटली अन् तिचा नवरा...''

पण तिला मधेच थांबवत दुसरी सुंदरी म्हणाली, ''आता इतकं सारं सांगत बसायची काय गरज? आपली मैत्रीण सुकुमारी हिला विसरलीस? मोठा मदनाचा पुतळा समजून जमीनदाराच्या मुलाशी लग्न केलं तिनं, अन् काय? तो तर मेला अगदीच लंपट निघाला! कोणता दुर्गुण त्याच्यात नव्हता सांग बरं? तो तर तुझ्या मैत्रिणीला छळत राहिला, अन्...''

तिच्या तोंडावर हात ठेवत तिसरी म्हणाली, ''या अंधारात त्या दुष्टाबद्दल कशाला बोलत राह्यलीस? नावसुद्धा काढू नकोस त्याचं! मा-

ह्या मावशीच्या नातीचंच माहीत नाही का? चांगला सहा फूट अुंच, तगडा, सुरेख लांब नाक अनं तिरक्या मिशांच्या त्या महाबलेश्वराच्या साठी वेडी होअून लग्न केलंन् तिनं त्याच्याशी. पण त्याचं वागणं तर बघ! तो तर तिला एकाद्या बटकीपेक्षाही वाईट वागवतोय. तिचं बिचारीचं आयुष्य म्हणजे नरक बनलाय नुसता!''

त्या तिघींच्या वक्तव्यावर चिडत पार्वती म्हणाली, ''शेवटी म्हणायचंय तरी काय तुम्हा तिघींना? हेच ना, की कमलाकर दिसायला सुंदर नसला तरी मोठा गुणी आहे? तुम्हाला इथं यायला जरा अुशीरच झाला बरंका. तुम्हाला कदाचित ठाअूक नसेल की कमलाकरचं लग्न ठरूनही गेलंय.''

तिघींनी एकदम विचारलं. ''कुणाशी?''

''माझ्याशीच. आता जाअू शकता तुम्ही तिघी.'' असं म्हणत पार्वती वेगानं तिथून निघून गेली.

आता सांगायची गरजच नाही की त्या तरुणी म्हणजे आपली तीन भुतंच होती! त्यांच्या अपेक्षेप्रमाणेच पार्वतीच्या मनात बदल घडवण्यात ती यशस्वी झाली! खूप आनन्दाने वटवाघुळांचं रूप घेअून ती तिथून अुडून गेली.

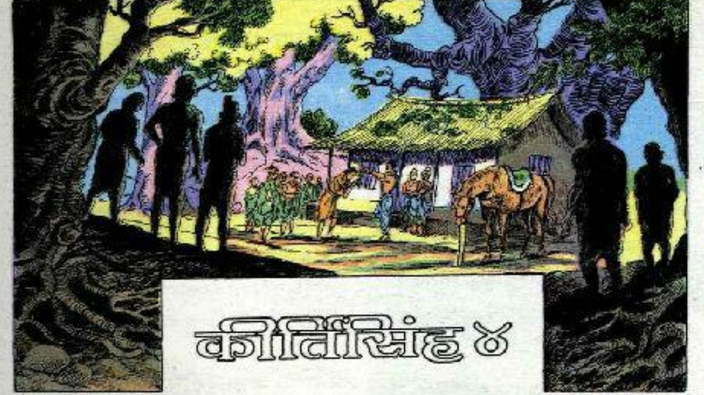
पौर्णिमेच्या दिवशी तीन्ही भुतं ठरल्याप्रमाणे त्या खडकापाशी आली. पण कमलाकरबरोबर पार्वतीलाही तिथं पाहून ती घाबरून गेली.

त्यांचं भिणं पाहून पार्वती हसतच म्हणाली, ''तुम्ही तिघांनी माझा गर्व नाहीसा केलात, माझा अविवेक दूर केलात. मी ज्याला गारगोटी समजत होते, तो तर अस्सल हिरा निघाला हिरा! तुम्हा तिघांबद्दल कृतज्ञता व्यक्त करायलाच आलेय मी इथं! अगदी मनापासून आभारी आहे मी तुमची.''

भुतांचं भय दूर झालं अन् ती म्हणाली, ''इतकं चांगलं काम इतक्या थोड्या काळात आम्ही पुरं करू शकलो, याचाच आनन्द वाटतोय आम्हाला. आता तुम्ही दोघं मिळून एकादं आनन्दी गाणं म्हणा अनं आमचा आनन्द द्विगुणित करा.''

पार्वती अन् कमलाकर गाअू लागले अनं भुतं आनन्दाने टाळ्या देत नाचत राहिली!

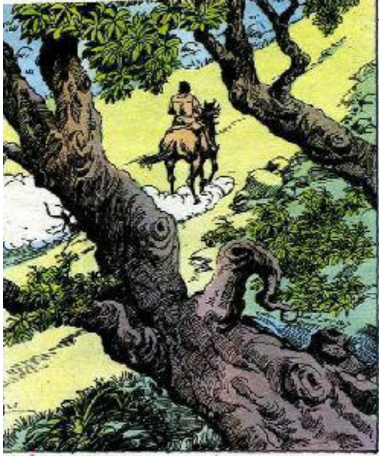

कीर्तिसिंह ४

(जयसेनने दिलेले आपल्या पित्याचे पत्र जयवर्माने वाचले. त्या पत्रात अद्भुत् हाराबद्दलचे विवरण होते, परन्तु ते सारे गूढार्थाने भरलेले होते. जयवर्मा त्यातला गूढार्थ जाणू शकला नाही. अशा पाच पिढ्या निघून गेल्यानन्तर वर्तमान राजा सुषेणला असे वाटले, की तो हार आपला पुत्र कीर्तिसिंह याला मिळावा. यासाठी त्याने शक्तिसेनाच्या बुध्दिमत्तेचा अुपयोग करायचे ठरवले. त्याच वेळी इकडे कांभोजराजा गरुडदत्त, नगदेशचा राजा नागकर्ण अन् चालयचा राजा कुंडिनवर्मा यांनी मिळून एक कारस्थान रचले. त्या कारस्थानाप्रमाणे त्यांना हारही मिळणार होता आणि कोसलराज्यही. तिघांनी मिळून अशी योजना बनवली, की गुरुकुलातून परतणाऱ्या कीर्तिसिंहलाच वाटेत पकडून कैद करायचे!)

तसा तर कीर्तिसिंह वद्य प्रतिपदेला गुरुकुलातून बाहेर पडून कोसल देशात येणार होता. पण शक्तिसेना शुक्ल चतुर्दशीलाच बाहेर पडणार होती.

त्या दिवशी लवकर अुठून तिने पुरुषवेष धारण केला. ओठावर बारीकशी मिशी चिकटवली. आपल्या केसांचा बुचडा तिने डोक्याच्या वरील भागावर घट्ट बांधला व त्यावरून एटदार फेटा बांधला. घातलेल्या अंगरख्या वरून आतून चिलखत असलेले एक जाकीट घातले. तंग सुरवार घातली. एका कपड्याची घडी करून अंगरख्याभोवती कमरेवरून ती लपेटून तिने एका बाजूला घट्टशी गाठ मारली. कपड्याच्या घडीत तिने राजाने दिलेल्या पत्राची पेटी सुरक्षित ठेवली होती. यानन्तर तिने कमरेला तलवार लटकावली अन्

खांद्यावर धनुष्य लटकावून बाणांचा भाताही पाठीवर बांधला.

इतकी सगळी तयारी झाल्यावर घरातील देवाला व आपल्या पित्याला नमस्कार करून तिने आपल्या घोड्यावर अुडी मारली.

शत्रूंच्या कारस्थानाची तिला काहीच कल्पना नव्हती. तरीही सावधगिरी म्हणून तिने ही सारी तयारी केली होती.

शक्तिसेना कोसलदेशातून बाहेर पडली अन् तिकडे गरुडदत्त अन् त्याचे मित्र आपले तीन सैनिक बरोबर घेअून जंगलाकडे निघाले. आपल्याला पकडायला निघालेल्या या लोकांबद्दल कीर्तिसेनला काहीच कल्पना नव्हती. अुलट, विद्याभ्यास संपवून आपण आपल्या देशाकडे परत निघालो आहोत, या आनन्दातच होता तो. कृष्णप्रतिपदेला सकाळीच आपले गुरु कृष्णचन्द्र यांचा आशिर्वाद घेअून त्याने आपल्या सहपाठी मित्रांचाही निरोप घेतला. आपली घोडी भानुमती हिच्यावर स्वार होअून तो निघाला.

दुपारपर्यन्त तो आरवली पर्वत-प्रान्ताच्या हद्दीत पोचला. तो ज्या ठिकाणी पोचला होता, तेथून अुत्तर दिशेकडची वाट थेट कोसलराज्यात पोचत होती. पूर्वेकडली वाट कोसलच्या पूर्वसीमेवरील जंगलात जात होती. याच जंगलांत शक्तिदेवीचे मंदिर असून त्या पलिकडील जंगलभाग थेट कांभोज सीमेपर्यन्त पोचत होता.

भानुमती कीर्तिसिंहला पाठीवर घेअून खूप वेगाने इथवर येअून पोचली होती. अन् इथे ती अचानक थांबली, अगदी अडूनच राहिली.

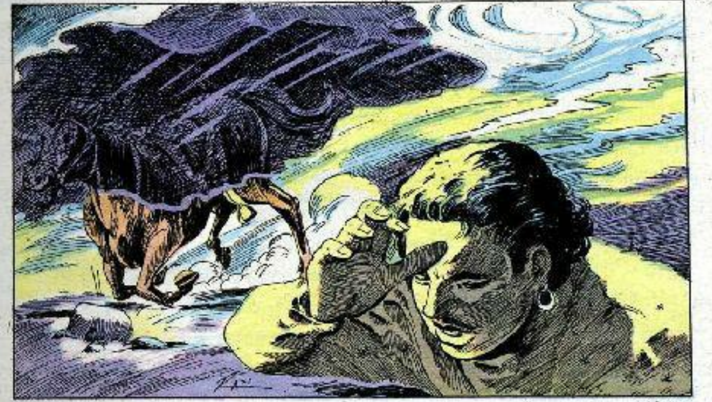
तशी तर भरवेगाने दिवसभर दौडूनही भानुमती कधी दमत नसे. पण तिला अशी अचानक अडलेली पाहून कीर्तिसिंहला आश्चर्य वाटले. कितीही चुचकारली तरी ती एक पाअूलही पुढे टाकायला तयार नव्हती. तिच्या या वागणुकीमुळे कीर्तिसिंहला काही संशय येअून तो घोड्यावरून खाली अुतरला. अन् त्याने चहूकडे बारकाईने नजर फिरवली. कुठे एकाद्या क्रूर श्वापदाची चाहूलही नव्हती. मग भानुमती अशी अडून का राहिली ? थोडा वेळ तो असाच विचार करत राहिला. त्याला असे वाटले की, आपणावर अचानक काही संकट कोसळणार असावे.

"घाबरू नको भानुमती. माझ्या केसालाही कोणी धक्का लावू शकणार नाही. संकट आलंच तर मी दूर करीन ते." असे म्हणत कीर्तिसिंहने घोडीच्या मानेवर, पाठीवर थोपटले अन् पुन्हा तिच्यावर स्वार होण्याचा प्रयत्न केला. पण पुन्हा बावचळून भानुमती दूर झाली. कीर्तिसिंहने ठरवले की - ठीक आहे, आपण थोडे चालतच जाअूया. पाहू काय होतंय! त्याने तलवार म्यानातून काढून हातात धरली, अन् हळूहळू तो पुढे चालू लागला. घोडीही त्याच्या मागे-मागे चालू लागली. सावधगिरी बाळगत दोघेही जरा दूर गेले.

एका झाडाखालून पुढे सरकत असताना काहीशा आवाजाने कीर्तिसिंहला वाटले की एकादी पातळशी वस्तु वरून आपल्या डोक्यावर कोसळणार आहे. वर नजर जाताच त्याला दिसले की लोखंडाची एक पातळशी जाळी मोठ्या वेगाने आपल्याकडे येत आहे!

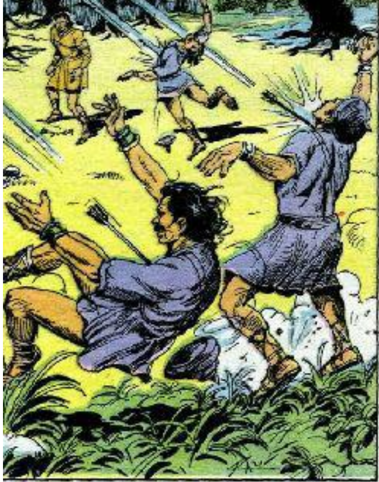
कीर्तिसिंहने जाळी आपल्या डोक्यावर पडण्यापूर्वीच मोठ्या चपळाईने हाताने पुन्हा वर अुडवली अन् तो स्वत: झेप घेअून पुढे सटकला. मागे येणाऱ्या भानुमतीवर मात्र जाळी पडून ती त्यात अडकली.

कीर्तिसिंहने ताबडतोब स्वत:ला सावरले. कमरेला लटकलेला खंजीर काढून तो वर फेकणार, इतक्यात दुसऱ्या बाजूने झाडावर बाणांचा वर्षाव झाला, अन् झाडावरून फळे टपकावीत, तसे तीन सैनिक घायाळ होअून

MR-F3

किंचाळत खाली कोसळले, अन् टाचा घासत मरूनही गेले. हे सारे काही क्षणातच घडले!

या आकस्मित हल्ल्याने कीर्तिसिंह विस्मित झाला. तलवार हातात घेअून बाण आलेल्या दिशेकडे पहात तो ओरडला, "कोण आहे तिथे?"

त्याच्या प्रश्नाच्या अुत्तरादाखल बशिकशा मिशीवाला एक तरुण झाडामागून पुढे आला अन् त्याने कीर्तिसिंहला नमस्कार केला.

आश्चर्याने त्या तरुणाला कीर्तिसिंहने विचारले, "कोण आहेस तू? हे मेलेले सैनिक कुणाचे?"

"कोण आहेत, ते मलाही माहीत नाही. त्यांच्या अंगावर ओळख पटवणारी काही वस्तु सापडू शकेल." युवक नम्रपणे अुत्तरला.

काहीही न बोलता पुढे होअून भानुमतीला जाळ्यातून मुक्त केले अन् नन्तर तो मेलेल्या शत्रुसैनिकांकडे वळला. तो शोधाशोधीत मग्न असेपर्यन्त त्याच्या रक्षणासाठी युवक हातात तलवार घेअून उभा होता. शत्रु कदाचित दुसरा हल्ला करील अशी शंका त्याच्या मनात होती.

तिघांचे कपडे वगैरे तपासल्यानन्तर कीर्तिसिंहच्या लक्षात आले की, ते तीन राज्यांचे तीन सैनिक मारेकरी आहेत! एक कांभोजचा, एक चाक्यचा, अन् तिसरा नगदेशचा! कोसल व कांभोजच्या पिढीजात वैराची कीर्तिसिंहला काहीशी कल्पना होती. पण त्याला हे समजायला उशीर लागला नाही की, आता ही तीन राज्ये एक होअून त्याला मारून टाकायचे कारस्थान रचत आहेत!

युवकाकडे पाहून कीर्तिसिंहन विचारले, "हं, आता सांग बरं, कोण आहेस तू?" गंभीर होत युवक म्हणाला, "तुमच्या प्रश्नाचं मी अुत्तर देण्यापूर्वी माझ्या एका छोट्याशा प्रश्नाचं तुम्ही अुत्तर द्यायला हवं."

"मला प्रश्न? ठीक आहे, विचार." त्याला नीट निरखायचा प्रयत्न करत कीर्तिसिंह म्हणाला.

युवकाने विचारले, "आकाशाचा राजा अन् राणी कोण?"

हा प्रश्न ऐकताच कीर्तिसिंह तरुणाला ओळखत हसत म्हणाला, "शक्तिसेना!"

युवक वेषधारी शक्तिसेना आपले मस्तक झुकवत म्हणाली, "हे काही माझ्या प्रश्नाचं अुत्तर नव्हे!"

कीर्तिसिंह हसला. एका कार्तिक पौर्णिमेच्या दिवशी, तो कार्तिक दीपोत्सवासाठी आपल्या माते बरोबर गेला होता. अगणित नक्षत्रांमधे आपल्या तेजाने चमकणारा चन्द्र पाहून शक्तिसेना टाळ्या पिटत ओरडली होती, "अरे वा! आकाश काय पण सुन्दर दिसतंय! नदीत पसरलेल्या दिव्यांपेक्षा ही आकाशातली नक्षत्रच मनोहर आहेत. इथल्या भूमीवरील राजा बनण्यापेक्षा आकाशातला राजा बनणं किती छान होईल! कीर्तिसिंह, तू होशील आकाशाचा राजा?" अबोध बालिका शक्तिसेनाने त्या दिवशी हा प्रश्न विचारला अन् आपण तिला अुत्तरही दिले. तो सारा प्रसंग आत्ता कीर्तिसिंहला आठवला. त्याने शक्तिसेनाला अुत्तर दिले होते, "हो, मी नक्कीच बनेन आकाशाचा राजा! पण तुला राणी बनावं लागेल."

त्यांच्यातले हे संभाषण ऐकून दोन्ही मुलांच्या माता खळखळून हसल्या होत्या.

बाल्यकालातले ते प्रेम अजूनही आपल्या मनात जागे आहे की नाही, हे जाणण्यासाठीच शक्तिसेनाने आत्ता हा प्रश्न विचारल्याचे कीर्तिसिंहच्या लक्षात आले. हसतच तो शक्तिसेनाच्या जवळ गेला अन् म्हणाला, "कीर्तिसिंह आकाशचा राजा अन् शक्तिसेना

त्याची राणी आहे. माझं अुत्तर बरोबर आहे न महाराणी?"

शक्तिसेनाने लाजून मान खाली घातली.

"शक्ति! सांग बरं, या वेषात तू इथे का आलीस?" कीर्तिसिंहने विचारले.

"महाराजांनी स्वतःच मला पाठवलंय." असे म्हणत शक्तिसेनाने त्याला सर्व हकीकत सांगितली. आपल्या वस्त्रात लपवलेले पत्र तिने बाहेर काढले, त्याचा डोळ्यांना स्पर्श केला अन् ते कीर्तिसिंहच्या हाती दिले.

"तू हे पत्र मला देण्यासाठी येत आहेस, हे माहीत असल्यामुळेच हे लोक इथे आले असावेत." मेलेल्या सैनिकांकडे निर्देश करत कीर्तिसिंहने आपला अंदाज व्यक्त केला.

"पण माझ्या येण्याची खबर यांना मिळायची शक्यताच कुठे आहे? मला पाठवायचा निर्णय तर महाराजांनी अगदी अचानक, घाईघाईत घेतला. त्यापूर्वीच या लोकांनी तुला मारायचं कारस्थान रचलं असावं." त्याच्या शंकेचे निरसन करत शक्तिसेना म्हणाली.

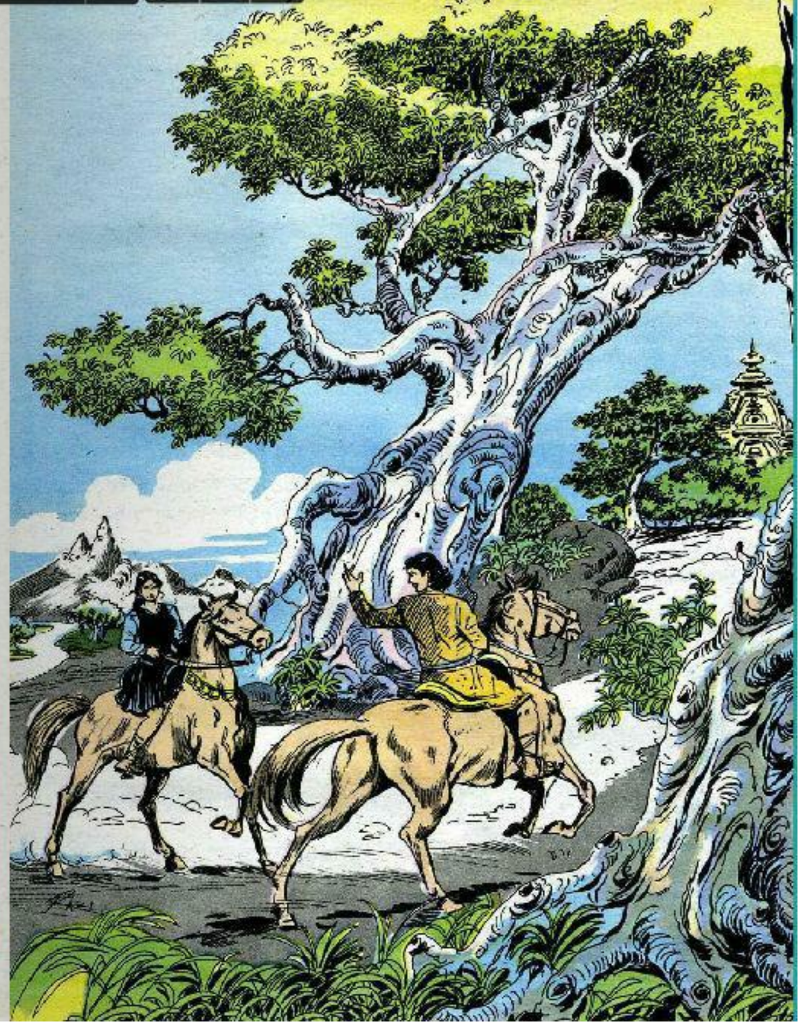
"हां, असंही असू शकेल की मला पकडून अन् जीव घ्यायची धमकी देऊन हार मिळवायची योजना यांनी आखली असावी. काहीही असो, हे तर स्पष्टच आहे की, तीन्ही राज्य एक झालीयत, अन् तिघांनी मिळून कारस्थान रचलंय. आपल्या जवळ आता वेळ फार थोडा आहे. हे तिघं ठरल्या वेळेत परत आले नाहीत, तर ते दुष्ट मला शोधायच्या अुद्योगाला लागतील. म्हणून आपण आपलं काम लवकरात लवकर अुरकून राजधानीकडे कूच करावं हे बरं." असे म्हणत कीर्तिसिंहने पत्र अुघडले व पूर्ण वाचून शक्तिसेनाला विचारले, "परमेश्वरी कोणासमोर आपलं मस्तक झुकवते?"

शक्तिसेना हसतच अुत्तरली, "एकदा पुन्हा नीट वाच. परमेश्वरी ही तर स्त्रीच आहे ना? मग स्त्री कोणासमोर मस्तक झुकवेल? स्पष्टच आहे की, ती आपलं मस्तक परमेश्वरासमोर झुकवेल."

"अगदी बरोबर बोललीस. बाकी सगळं तर सरळच आहे. परमेश्वराचा निवास आहे अुत्तर दिशेकडे. मनुष्याचा जीवनाधार आहे आहार. हा आहार पंचमहाभूतांपैकी एक असणारी भूमी देते. संपूर्ण भूमी एकाच पावलात पादाक्रान्त करतो वामन. त्याने विचारली होती - तीन पावले." कीर्तिसिंहने समस्या सोडवली.

"इथपावेतो तर तुला ठीकच समजलं कीर्तिसिंह. पण या इतक्याच आधारांनी तो हार कुठे आहे, ते कसं समजेल?" शक्तिसेनाने विचारले.

याचे अुत्तर कीर्तिसिंह ताबडतोब देअू शकला नाही. थोडा वेळ तो गंभीर होअून विचार करू लागला. नंतर म्हणाला, "शक्ति, या साऱ्या आधारांच्या मदतीनं मला असं वाटतंय की तो हार शक्तिमंदिराच्या अुत्तरेकडे असला पाहिजे. भूमीच्या आत तीन पावले खोल गाडून तो

सुरक्षित ठेवला आहे.''

हे ऐकून शक्तिसेना आनन्दित झाली. तेथून निघता निघता कीर्तिसिंह म्हणाला, ''चल शक्ति, संध्याकाळ होता होता आपल्याला शक्तिमंदिरात पोचायला हवं.''

दोघेही आपापल्या घोड्यांवर स्वार होअून झाडांखालील वाटेने वेगाने निघाले.

शक्तिमंदिरात पोचता पोचता संध्याकाळ झाली. दोघेही घोड्यां वरून अुतरले. मंदिराच्या देखरेखीसाठी तेथे कोणी नसल्यामुळे सारे आवार निरुपयोगी झाडोऱ्याने भरून गेले होते. पुऱ्या मंदिरावर धुळीचा थर साचला होता. अन् सर्वत्र कोळ्यांची जाळी लटकलेली होती.

मंदिराची ही दुर्दशा पाहून दोघांनाही वाईट वाटले.

शक्तिसेना मन्दिराच्या प्रमुख द्वाराची किल्ली बरोबर घेअून आली होती. कीर्तिसिंहाने तिच्या साह्याने दरवाजा अुघडला अन् आत प्रवेश केला. गर्भगारात चमकत्या हिऱ्याची चमकी घातलेल्या देवीचे दर्शन झाले.

कीर्तिसिंह व शक्तिसेनाने गुडघे टेकून भक्तिभावाने देवीला नमस्कार केला.

''आई महाशक्ती, जी वस्तु वस्तुतः माझीच आहे, ती मिळवण्यासाठी मी इथे आलो आहे. त्या वस्तुचं फळ मी साऱ्या जनतेला वाटून देईन अशी मी प्रतिज्ञा करतो. तुझ्या करुणेला पात्र व्हावं इतकीच माझी स्वतःची अपेक्षा आहे. यापेक्षा अधिक व्यक्तिशः मला काहीही नको. तूच माझी सर्वस्व आहेस, योग्य वाटेल ते कर. माझी पूजा स्वीकार.'' अशी प्रार्थना करून दोघांनीही हृदयपूर्वक नमस्कार केला.

आवारात पसरलेल्या झाडोऱ्यापासून स्वतःचे रक्षण करत दोघेही अुत्तरेकडे चालू लागले. तऱ्हेतऱ्हेच्या वृक्षांच्या मधेच एक बिल्ववृक्ष अुभा होता. कीर्तिसिंह वृक्षाकडे पहातच राहिला. नंतर म्हणाला, ''शक्ति, हा वृक्ष पहा. हा तर शिवशंकराचा अत्यन्त प्रिय वृक्ष. हार इथेच कुठेतरी पुरला असावा.''

''तुझं म्हणणं बहुधा बरोबर असावं. पण खोदायचं कसं?'' शक्तिसेनाने निराश होत विचारले.

क्रमशः

दोन स्वार्थी

राजा विक्रमादित्य निराश होणारा नव्हता. जो दृढनिश्चयी होता. तो पुन्हा झाडाजवळ गेला, प्रेत खाली उतरवलं नि आपल्या खांद्यावर टाकलं. नेहमी प्रमाणे तो श्मशानाची वाट चालू लागला. तेव्हा प्रेतांत वसत असलेला वेताल बोलू लागला - ''तू तर मोठा राजा आहेस. सगळी सुखं तुझ्या पायाशी लोळण घेत आहेत. मग तू आपल्यावर हे संकट का ओढवून घेतलं आहेस कोण जाणे ? स्वार्थी मनुष्य नीतीचा मार्ग सोडून अनीतीच्या वाटे सहज वाटचाल करतो हे विसरू नकोस. त्याला यापासून परावृत्त करणं कुणालाही शक्य नाही. वैशालीच्या दोन स्वार्थी माणसांची गोष्ट तुला सावध करण्यासाठी सांगतो. आणि वेताळ सांगू लागला.''

विशाल देशचा राजा महादत्त याला वैशाली नावाची एकुलती एक मुलगी होती. ती सर्व विद्या शिकली. ऐन तारुण्यात तिचे रूप व गुण

वेताळ कथा

यांची सर्वत्र प्रशंसा होऊ लागली. तिच्याशी लग्न करायला अनेक राजकुमार उत्सुक झाले. त्यांना वाटे - अशी सुंदरी आपल्याला पत्नी म्हणून मिळाली तर केवढे भाग्य! महादत्त पण योग्य वराचा शोध करू लागला. एकदा त्याने चार राजकुमारांची चित्रे वैशालीकडे पाठवली. या चारांपैकी कोणाला तरी तिने पतीच्या रूपात पसंत करावे अशी त्याची इच्छा होती.

वैशालीला त्यांच्यापैकी कोणीच आवडला नाही. ती राजाला म्हणाली - ''पिताजी, विशाल देशाचा राजा होऊं इच्छिणारा मूलतः गुणी, सुंदर, सुयोग्य व धैर्यवान असला पाहिजे. यांच्यापैकी कोणीच मला तसा दिसत नाही. यांच्यात कृत्रिमता अधिक आहे, नि स्वाभाविकता फार कमी.''

महादत्ताला मुलीची ही टीका ऐकून आश्चर्य वाटलं. कारण हे सर्व राजकुमार चांगले गुणवान, वीर नि ख्यातिप्राप्त होते.

विशाल देशाच्या उत्तर दिशेला केसर पर्वतावरील अरण्यात एक राक्षसी रहात असे. ती त्या भागातील माणसांना मारून खाऊन टाकी. त्यामुळे तेथील लोकात हाहाकार माजला होता. लोक भयभीत झाले होते.

गिरिजनांचा पुढारी राजाकडे आला नि म्हणाला - ''महाराज, आमची दुर्दशा वर्णन करावी तेवढी थोडीच. ही राक्षसी केव्हा येईल आणि आमच्या पैकी कोणाला खाऊन टाकील सांगता येत नाही. खाण्यापूर्वी दोन विचित्र प्रश्न विचारते आणि तिला पाहिजे ते उत्तर न मिळाले की त्या माणसाला खाऊन टाकते.''

''राक्षसीचे दोन प्रश्न तू मला सांगशील?'' महादत्तने विचारले.

''त्या राक्षसीचे प्रश्न आम्हा खेडुतांना तर काही समजत नाहीत. पण ती मात्र स्पष्टपणे सांगते की माझ्या दोन प्रश्नांची बरोबर उत्तरे दिली, तर मी सोडून देईन; नाहीतर खाऊन टाकीन!'' पुढारी सांगत राहिला.

आश्वासन देत राजा म्हणाला - ''तुम्ही काळजी करू नका. जा. त्या राक्षसीला मारून टाकण्याची व्यवस्था मी करतो. तुम्ही लोक सावध रहात चला.'' असे सांगून राजाने पुढाऱ्याला रवाना केले.

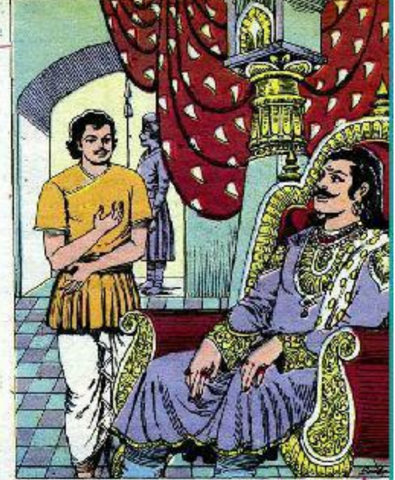

राजाने मंत्र्यांशी विचार-विनिमय केला. एक योजना बनवून घोषणा करण्यात आली की जो कोणी राक्षसीच्या प्रश्नांची बरोबर उत्तरे देईल व तिला मारून टाकील त्याला राज्याचा एक भाग बक्षिस दिला जाईल. दिवस जात राहिले, पण हे आव्हान स्वीकारणारा कोणी पुढे येईना. राजाला काळजी वाटू लागली. पर्वत प्रदेशातील लोकांना संकटातून कसे वाचवावे हा विचार नित्य त्याच्या मनात थैमान घालू लागला. तेव्हा शिवचन्द्र नावाचा एक तरूण राजाकडे आला नि म्हणाला - ''महाराज, मी हे साहस करायला तयार आहे. मी या कार्यात यशस्वी होईनसा मला विश्वास आहे.''

''ती राक्षसी कसले प्रश्न विचारते हे आम्हाला ठाऊक नाही. ती फार क्रूर व पराक्रमी आहे हे आम्ही जाणतो. तू कोणकोणत्या विद्यांचं अध्ययन केलं आहेस?'' राजाने शिवचन्द्रला विचारले.

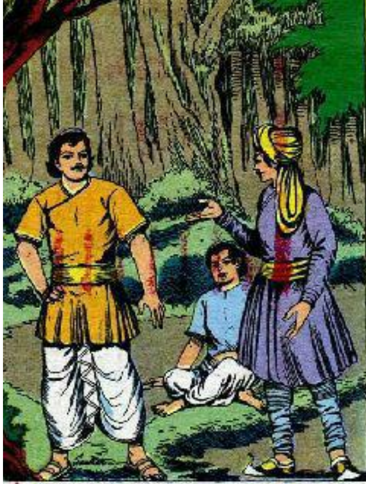
शिवचन्द्र म्हणाला - ''महाराज, मी कुठली ही विद्या शिकलेलो नाही. शेतात रात्रंदिवस राबणारा मी सामान्य शेतकरी आहे.''

संशय प्रकट करीत राजाने विचारले - ''तसा तू अशिक्षित आहेस. वीर पराक्रमी नाहीस. तरी पण राक्षसीला मारून टाकीन म्हणतोस! राज्य मिळविण्याच्या लोभाने आलेला दिसतो आहेस! मी काय सांगतो ऐक. मुकाट्याने परत जा. उगाच आपला प्राण गमावू नकोस.''

शिवचन्द्र नम्रतापूर्वक म्हणाला - ''मला या साहसात यश मिळाले तरी राज्यशासन माझ्याच्याने होणार नाही. मी काही इतका बुध्दिमान नाही. राजन्, कशाच्या लालचेने मी आपणापाशी आलेलो नाही. गिरिजनांचे संरक्षण करावे एवढाच माझा उद्देश्य आहे. माझ्याच गावचे प्रसिध्द विद्वान पंडित चन्द्रस्वामी हे ही माझ्या बरोबर येणार आहेत. आपण माझ्यावर विश्वास ठेवा आणि राक्षसिणीशी दोन हात करण्याची मला परवानगी द्या.''

राजाला वाटलं - हा शिवचन्द्र चांगला प्रामाणिक, नीतिमान आणि ध्येयासक्त दिसतो आहे. त्याने त्याला अनुमति दिली. शिवचन्द्र राजभवनातून बाहेर पडला आणि पंडित

चन्द्रस्वामींना भेटला. राजाशी झालेले सगळे बोलणे त्याने पंडितजींना सांगित्तले.

राजाने परवानगी दिल्याचे समजताच चन्द्रस्वामीचा चेहरा पडला. तो शिवचन्द्राला म्हणाला - ''हे बघ, मी आपला जंगलाच्या सरहद्दीवर बसून राहीन. मी आत प्रवेश करणार नाही.''

शिवचन्द्र म्हणाला - ''ठीक आहे. जशी तुमची इच्छा! चला, आपण चलू या.'' दोघे जंगलाकडे जायला निघाले. दुपार पर्यंत ते केसर राज्यात पोचले.

उंचच उंच जंगली वृक्षांकडे पहात चन्द्रस्वामी म्हणाला - ''शिवचन्द्र, आता मी एक पाऊल पुढे टाकणार नाही. इथेच जंगलाच्या या किनाऱ्यावर मी बसून राहणार!'' आणि तो तिथंच जमिनीवर बसला. एवढ्यात एक युवक तेथे आला आणि आपला परिचय देत सांगू लागला - ''माझं नाव विशालदत्त! तू येथील राक्षसीचा वध कसा करतोस हे पहायला मी आलो आहे. तुझ्या या मित्रा बरोबर मी ही इथेच बसतो.''

शिवचन्द्र आनंदाने म्हणाला - ''हा माझा मित्र चंद्रस्वामी. फार विद्वान् आहे हा! राक्षसीच्या प्रश्नांची उत्तरे देण्यासाठी हा मला मदत करणार आहे. ठीक आहे, आता मी जंगलात प्रवेश करतो.''

शिवचन्द्र जंगलात एक कोसभर चालत राहिला. एका झाडाच्या मागून त्याने एक चमत्कारिक हंसण्याचा ध्वनि ऐकला. मागे वळून तो पाहणार एवढ्यात त्या काळ्या - कभिन्न राक्षसिणीने त्याला आपल्या मुठीत घट्ट आवळले. शिवचन्द्र जरा सुद्धा घाबरला नाही. आपले सर्व धैर्य एकवटून त्याने एकदा राक्षसिणीकडे निरखून पाहिले. राक्षसिणीला वाटलं की आपल्याला पाहताच हा माणूस घाबरून जाईल, आरडाओरडा करील नि प्राणांची भीक मागेल. पण तसं काही घडलं नाही. शिवचन्द्र निर्भयपणे राक्षसीकडे पाहू लागला.

क्षण भर थांबून राक्षसी म्हणाली - ''माझे आक्राळ-विक्राळ रूप पाहून ही तुला भय वाटले नाही. तू मूर्ख तर नाहीस? आपली असहाय्यावस्था जाणून तर मुकाट्याने बसला नाहीस? तुझी बुद्धिमत्ता नि शौर्य यांबाबत मला शंका येत आहे. तू कोणी ही असलास तरी मला काय करायचंय त्याच्याशी! माझ्या प्रश्नांची तू बरोबर उत्तरे दे म्हणजे झालं.''

निर्भयपणे शिवचन्द्रने विचारले - ''विचार बरं तुझे प्रश्न!''

''पृथ्वीवर प्रत्यक्ष दिसणारा देव कोणता?'' राक्षसीने विचारले.

शिवचन्द्राने विचारले - ''बस, हा एकच प्रश्न? का आणखी ही काही प्रश्न आहेत तुझे?''

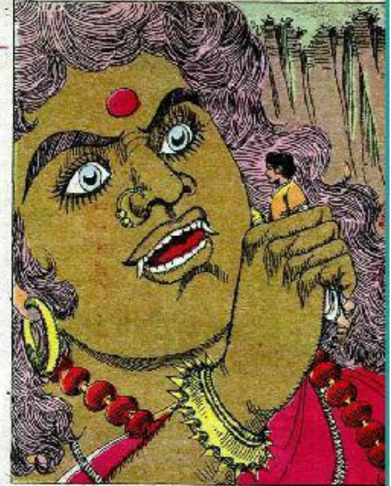
''आणखी एक प्रश्न आहे. अपराध्याला शिक्षा देणाऱ्याला नाइलाजाने पश्चात्ताप होत आहे. त्याला वाईट वाटत आहे. तो कोण बरं?'' राक्षसीने आपला दुसरा प्रश्न विचारला.

शिवचन्द्र म्हणाला - ''उत्तर देण्यापूर्वी माझी एक इच्छा आहे.''

''बोल, काय इच्छा आहे तुझी?'' आश्चर्याने राक्षसीने विचारले.

शिवचन्द्राने इच्छा व्यक्त केली - ''माझे दोन प्रिय मित्र जंगलाच्या सरहद्दीवर बसले आहेत. त्यांना भेटून एकदा त्यांचा निरोप घेऊन येतो. तुझ्या प्रश्नांची मी बरोबर उत्तरं दिली, तरच मी त्यांना पुन्हा भेटू शकेन! हो की नाही?''

हाती आलेल्या शिवचन्द्राचा निर्भयपणा पाहून राक्षसीला वाटलं - याची इच्छा पूर्ण करावी. ती म्हणाली - ''प्रामाणिक माणसं हिम्मतवान असतात. धोका देणारे भ्याड! मी

तुझ्यावर विश्वास ठेवते. जा, तू आपल्या मित्रांना भेटून ये.''

धावत - पळत जाऊन शिवचन्द्र चन्द्रस्वामी व विशालदत्त यांना भेटला. राक्षसीचे प्रश्न सांगून त्याने चन्द्रस्वामीला विचारले - ''झटपट दोन्ही प्रश्नांची उत्तरं सांग पाहू.''

चंद्रस्वामीने सांगितले - ''पृथ्वी वर प्रत्यक्ष दिसणारा देव म्हणजे जन्मदात्री माता!''

शिवचन्द्राने आतुरतेने विचारले - ''बरं, आणि दुसऱ्या प्रश्नाचं उत्तर काय?''

''अपराध्याला शिक्षा देत असताना आपल्या लाचारीवर ज्याला पश्चात्ताप होतो तो राजाशिवाय दुसरा कोण बरे असणार?'' चन्द्रस्वामीचे उत्तर स्पष्ट नव्हते नि त्याला थोडी

शंका ही होती असे दिसले.

विशालदत्त मधेच तोंड घालत म्हणाला - ''नाही, नाही! ती पण जन्मदात्री आईच! मुलाच्या कल्याणासाठी ती शिक्षा देते. आपला मुलगा अपराधी असल्याबद्दल तिला दुःख ही वाटते. अपराध केल्याबद्दल बिचारीला नाइलाजाने मुलाला शिक्षा करावी लागते!''

शिवचन्द्र ताबडतोब तेथून निघाला नि राक्षसीकडे आला. प्रशंसायुक्त नजरेने त्याच्याकडे पहात राक्षसी म्हणाली - ''आलास तू? नक्की येणार हे मला माहीतच होतं.'' शिवचन्द्राने राक्षसीला तिच्या प्रश्नांची उत्तरे सांगितली. राक्षसीला ती उत्तरे ऐकून फार आनन्द झाला. त्याचं बोलणं संपलं आणि राक्षसी एकाएकी अदृश्य झाली आणि तिच्या जागी एक देवता साकार झाली.

शिवचन्द्राला मोठे आश्चर्य वाटले. त्याच्याकडे पहात मंद-स्मित करीत ती म्हणाली - 'शिवचन्द्र, मी एक यक्षिणी आहे. माझं नाव विद्युत्प्रभा. शापग्रस्त होऊन मी राक्षसी बनले. शंभर वर्षांपूर्वी या भागात पुंडरीक नावाचे एक महर्षि रहात असत. पत्नीच्या निधनानंतर तीन वर्षांच्या आपल्या मुलीचे त्यांनी प्रेमाने लालन-पालन केले. ते एकदा जेव्हा येथे आले तेव्हा त्यांच्या सौंदर्याने मी मंत्र-मुग्ध होऊन गेले. मी त्यांना माझ्याशी लग्न करायाची विनंती केली. पण त्यांनी ती मानली नाही. त्यांच्या मुलीला धाक दपटशा दाखवून आपली इच्छा पुरी करण्यासाठी मी काळ्या राक्षसीचे रूप धारण केले. आपल्या बागेत खेळत असलेल्या त्या मुलीला मी उचललं. मला पाहताच ती मुलगी खूप घाबरली आणि आरडा-ओरडा करू लागली. एवढ्यात ती माझ्या हातातून निसटली व जमिनीवर पडली.

मुलीचं ओरडणं ऐकून पुंडरीक ऋषि धावत आले. ते खूप रागावले आणि त्यांनी मला शाप दिला - जे रूप धारण करून तू माझ्या मुलीला भिववलेस, तेच तुझे रूप कायम राहील. मी महर्षींच्या पाया पडले आणि मला शापमुक्त करण्याची प्रार्थना केली.

माझी प्रार्थना ऐकून महर्षींना दया आली.

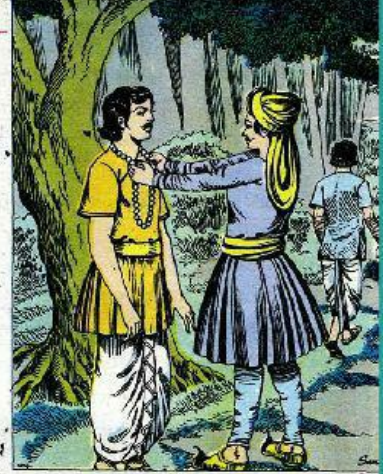

ते मला म्हणाले - ''विद्युत्प्रभा, स्त्रीचं सहज लालित्य तुझ्या ठिकाणी नाही. आपलं मूल जेव्हा अपराध करतं, तेव्हा आई त्याला शिक्षा करते. ही शिक्षा देत असताना तिच्या हृदयाला वेदना होतात. आईचं हृदय असं निर्मल, स्निग्ध नि कोमल असतं. आई म्हणजे या पृथ्वीवर प्रत्यक्ष दिसणारा परमेश्वर! तुला शापमुक्त होण्याचा एक मार्ग आहे. ऐक. शंभर वर्षे तू असेच जीवन व्यतीत करशील. त्यानंतर मी तुला आता जी मातृ-महती सांगितली, ती दोन प्रश्नांच्या रूपात कुणाला तरी विचार. जो योग्य उत्तर देईल, त्याच्या दर्शनाने तुझे पाप धुवून निघेल, आणि तू माझ्या शापातून मुक्त होशील.'' एवढं सांगून त्यांनी ते दोन प्रश्न व त्यांची उत्तरे ही मला सांगितली.

आश्चर्यचकित होऊन शिवचन्द्रने यक्षिणीला नमस्कार केला व निवेदन केले - ''पण माते, मी दिलेली उत्तरं माझी नाहीत. मी तर अगदी अशिक्षित अडाणी माणूस आहे.''

त्याच्या या बोलण्यावर विद्युत्प्रभा हसत म्हणाली - ''मी यक्षिणी आहे! मला काय एवढं ही माहीत नाही असं वाटलं तुला?''

आपला उजवा हात शिवचन्द्राच्या डोक्यावर ठेवीत तिने पुढे सांगितले - ''पुत्र शिवचन्द्र, तू सर्व शस्त्र-विद्या व शास्त्रात पारंगत होशील. तुझी बरोबरी कोणी ही करू शकणार नाही. अणिमा, महिमा इत्यादि यक्षांच्या सहज विद्या आहेत. या विद्या ही तुला प्राप्त होतील.'' असा

आशीर्वाद देऊन यक्षिणी अंतर्धान पावली.

आनंदित होऊन शिवचन्द्र परतला आणि सर्व वृत्तान्त चन्द्रस्वामी व विशालदत्त यांना निवेदन केला.

चन्द्रस्वामी म्हणाला - ''यक्षांकडून वरदान प्राप्त करणारा वीर आहेस तर तू! ठीक आहे. मी आता चाललो.'' निराश होऊन तो तिथून आपल्या घराकडे निघाला.

शिवचन्द्र पहातच उभा राहिला. तेव्हा विशालदत्त त्याला म्हणाला - ''हा चन्द्रस्वामी स्वार्थी आणि ईर्ष्यालु आहे. तू वाईट वाटून घेऊ नकोस.'' आणि विशालदत्तने आपल्या कपड्यात लपवलेला एक हार काढून शिवचन्द्राच्या गळ्यात घातला. तो पुढे म्हणाला

- "हा चंदनाचा हार आहे. दिसायला साधा असला तरी आपला सुगंध सर्व दिशांना पसरवतो. तू आणि हा हार यांच्यात समानता आहे. तुम्हा दोघांच्यात एकच गुण आहे. या हाराने तुला माझे स्मरण होत राहील."

शिवचन्द्र क्षण भर गप्प बसला आणि मग त्याने विचारले - "चन्द्रस्वामीला माझा हेवा वाटणे स्वाभाविक आहे. पण तू एवढे प्रेम का करतोस हे काही मला समजत नाही."

विशालदत्तच्या वेषात आलेली वैशाली लाजून म्हणाली - "फार उशीर झाला. आता मी जाते." शिवचन्द्राचा निरोप घेऊन ती निघून गेली. शिवचन्द्र पण राजधानीत पोचला. राजाला भेटून आपला सर्व वृत्तांत सांगितला. राजाने त्याचा सन्मान केला आणि वैशालीशी त्याचा विवाह करून दिला.

एवढी गोष्ट सांगून वेताळाने विक्रमादित्याला विचारले - "राजा, वैशालीने अनेक प्रसिद्ध राजकुमारांना नाकारले. शिवचन्द्राला यक्षिणीकडून वरदान मिळताच मात्र त्याच्याशी विवाह केला. हा तिचा स्वार्थच नाही का? चन्द्रस्वामी स्वार्थी व ईर्ष्यालु असल्याचा तिने आरोप केला. आपल्याला प्राप्त झालेल्या वरदानामुळे वैशालीचा स्वार्थ त्याच्या लक्षात ही आला असेल. तरी ही त्याने तिच्याशी विवाह केला, कारण तिच्याशी लग्न करून तो राजा बनू शकणार होता. माझ्या या शंकेचे समाधान माहीत असून ही जर तू केले नाहीस, तर तुझे शिर धडावर राहणार नाही."

राजा विक्रमादित्याने आपला विचार सांगितला. "वैशालीच्या बोलण्यावरून असं दिसतं की ती माणसाचे बाह्य सौंदर्य नाही, तर आंतरिक सौंदर्य पाहते. शिवचन्द्राने सामान्य माणसांच्या संरक्षणासाठी आपले प्राण पणाला लावले. इतकेच नव्हे तर यक्षिणीकडून वर ही मिळवले. अशा आदर्श माणसावर कोण प्रेम करणार नाही? म्हणून अशा व्यक्तीला स्वार्थी म्हणणे हे तुझे अज्ञान आहे."

अशा रीतीने राजाचा मौन-भंग झाल्यावर वेताळ तेथून अदृश्य झाला व झाडाच्या फांदीवर जाऊन बसला.

(आधार-तुलसी व सुचित्रा यांची एक कथा)

सागवान

घराचा मुख्य दरवाजा, खिडक्या, बाके, खुर्च्या वगैरे ज्या लाकडापासून बनवले जाते , ते किंमती लाकूड म्हणजेच सागवान-लाकूड. हे केवळ किंमतीने जास्त म्हणून नव्हे, तर गृहोपयोगी सामान बनवण्यासाठी अुपयुक्त असे सर्वश्रेष्ठ लाकूड आहे. लॅटिन भाषेत याला 'टेक्टोना ग्रंडीस' असे म्हणतात. 'टेक्टान' नावाच्या ग्रीक शब्दाचे हे रूपान्तर होय. 'टेक्टान' म्हणजे सुतार. 'ग्रंडीस' चा अर्थ आहे, मोठे व जाड. एकूण वृक्षामधे हा सर्वात अुंच व जाड बुंध्याचा वृक्ष असल्यामुळेच त्याला हे नाव प्राप्त झाले. इंग्रजीत याला 'टीक' म्हणतात. सागवान वृक्ष ३० ते ६० फूट अुंच वाढतो.

या झाडाला चारही बाजूंना फांद्या फुटलेल्या असतात. याची पाने समोरासमोर असतात. पाने चांगलीच मोठी असून छत्रीसारखी वाटतात. पानाचा वरचा भाग खडबडीत असून आतला भाग लाल-वैंगणी रंगाचा असून मअू असतो. विशेष ऋतूत डहाळ्यांच्या कोपऱ्यात लहान-लहान पांढऱ्या फुलांचे गुच्छ दिसू लागतात. नोव्हेंबर-डिसेंबरमधे या झाडाची पाने गळून पडतात अन् झाड नुसतेच काष्ठवत् अुघडे-बोडके दिसते.

सागवान लाकूड खूप मजबूत असते. त्यामुळेच रेल्वे-लाईन अन् जहाजबांधणीसाठी याचा अुपयोग केला जातो. पूल बांधण्यासाठी व वाहनांची चाके बनवण्यासाठी ही याचा खूप वापर होतो. महाराष्ट्रातील कार्ला लेण्यातील मुख्य गुहा आतल्या बाजूने सागवान लाकडानेच आच्छादलेली आहे. दोन हजार वर्षे झाली, तरीही ते लाकूड अजून जसेच्या तसेच सुरक्षित आहे. सागवानाच्या श्रेष्ठत्वाचा हा एक पुरावाच होय.

अुत्तर भारतातील सागवान लाकडापेक्षा केरळ व कर्नाटकातील लाकूड श्रेष्ठ मानले जाते. पण त्याहूनही अुत्तम म्हणजे ब्रह्मदेशातील सागवान लाकूड.

सुप्रसिध्द धर्मग्रन्थ

झेंद अवेस्ता

सातव्या शतकात काही पार्शी लोक पर्शिया व इराणमधून भारतात आले अन् तेव्हापासून येथेच स्थायिक झाले. भारतालाच ते आपली मातृभूमि मानू लागले. आपल्या देशाच्या अुन्नती व विकासांत त्यांनी महत्त्वाची कामगिरी बजावलेली आहे. अल्पसंख्यांक असले, तरी हे पार्शी लोक देशात सर्वत्र विखरून स्थायिक झालेले आहेत.

झोरैस्टर (झरतुष्ट्र) हा एक बुध्दिमान वक्ता होता. पारशी हे त्याचाच अुपदेश घेतलेले झोरैस्ट्रियन धर्माचे अनुयायी होत. इतिहासकारांचे असे म्हणणे आहे की झरतुष्ट्रचा जन्म ख्रिस्तजन्माच्या एक हजार वर्षांपूर्वीच झाला होता. एका डोंगरावर ध्यानमग्न राहून ते आपले जीवन व्यतीत करत असतानाच एकदा त्या डोंगराला वणवा लागला अन् ते आपले स्थान सोडून खाली आले. नंतर जनतेला सन्मार्ग दाखवीत त्यांनी आपले आयुष्य खर्ची केले. जनतेला त्यांनी जीवनाचे ध्येय दाखवून दिले.

झोरैस्टरचे सारे अुपदेश 'जेन्द अवेस्ता' मधे लिहून सुरक्षित केलेले आहेत. सुरुवातीला एकूण एकवीस 'अवेस्ता' होते. पण कालक्रमानुसार संख्या घटत गेली.

असे मानले जाते की, झोरैस्टर जन्मले, तेंव्हा त्यांच्या शरीराभोवती एका दिव्य कान्तीचे वलय निर्माण झाले. जन्मल्याबरोबर रुदन ऐकू येण्याऐवजी हास्य ध्वनि ऐकू आला! शैशवावस्थेतही ते नेहमी हसतच असत. त्यांना याबद्दल कोणी विचारले तर ते सांगत, ''नेहमी भले विचार मनात आणा आणि भलेपणानेच आचरण करा. भलेपणा हा भगवान प्रदत्त गुण आहे. तुम्हीही भलेपणा जनतेत वाटत रहाल, तर माझ्या सारखेच हसत संतुष्ट जीवन जगू शकाल.

संपूर्ण देशात जेंव्हा घोर दुष्काळ पडला, तेंव्हा झरतुष्ट्राच्या मातापित्यांनी आपली सारी संपत्ती लोकांना वाटून टाकली. झरतुष्ट्रांना याबद्दल आनंदच वाटला. त्यांनी असा विचार केला की, अशा सद्भाग्याची क्वचितच प्राप्ति होत असते. झोरैस

टर जेंव्हा सत्यशोधनासाठी बाहेर पडले, पित्याने आपली संपत्ती त्यांना देअू केली, ती घेण्याबद्दल आग्रहही केला; परन्तु त्यांनी नकार दिला. त्यांनी केवळ आपल्या पित्याच्या कमरेचा पट्टा स्वीकारला. ते म्हणाले की हे माझ्या घराचे स्मृतिचिन्ह आहे. एका डोंगरावर ते दहा वर्षे राहिले. तेथे त्यांनी अनेक संकटांना तोंड दिले. ते सत्यशोधनाच्या कार्यात ध्यानमग्न झाले. शेवटी 'अहुरा मज्दा' (दिव्य कान्ती) शी त्यांचे बोलणे झाले, व त्यांनी आपले शंकानिरसन करून घेतले. या 'दिव्य कान्ती' ने संक्षेपात जे श्रेष्ठ विचार, कार्य व मार्ग सुचवले, तोच त्यांनी आपला सिध्दान्त मानला अन् त्याचाच प्रचार जनतेत केला, त्यांना सन्मार्गाने जाण्याचा मार्ग दाखवला.

पाण्याच्या प्रवाहात वाहून गेल्यामुळे आता पूर्ण असा फक्त एकच ग्रन्थ, आणि अन्य ग्रन्थांचे काही भागच फक्त अस्तित्वात आहेत. 'जेन्द अवेस्ता' आणि आपल्या वेदांची सूक्ते यात असणारे साम्य हे वैशिष्ठ्यपूर्णच मानायला हवे .

'अहुरा मज्दा' हे कान्ति आणि सत्याचे अधिपती मानले जाते. अुलट अन्हिमान हे अंध:कार व दुष्टतेचे प्रतीक असल्याने या दोहोत नेहमीच झगडे होत रहातात. 'अवेस्ता' चे असे आव्हान आहे की, 'शेवटी दुष्ट शक्तींचा नाश होअून शिष्ट शक्तीच विजयी होतील.'

''जरी 'अर्माज्द' मानवांचा सृष्टिकर्ता असला तरी त्याच्यावरही दुष्ट शक्तीचा प्रभाव पडतोच. सत्यासाठी जो मानव पवित्र जीवन जगायला कटिबध्द होईल, त्याचा नक्कीच जय होईल. हा जय सत्य व प्रकाशाचा असेल.'' झोरैस्टरने आपल्या सूक्तीत या गोष्टीवर जोर दिलेला आहे.

त्यांच्या आणखी काही सूक्ति अशा आहेत - ''मानव अुत्तम कामे करील, तर त्याला दिव्यत्व मिळेल. मानवाला जन्मभर सत्यासाठी झगडत रहावे लागेल अन् त्यासाठी त्याचे चालणारे प्रयत्नच अन्तत: त्याला परमेश्वराप्रत घेअून जातील.''

''मनुष्य विश्वासपात्र राहून सत्यमार्गापासून कधी ढळला नाही, तर त्याला अुपलब्ध होणारे फळ महत्तर असेल''

''दैवप्रणाली अन् प्रयोजन नेहमी ध्यानात ठेवायला हवे. सदा त्याचेच मनन करणे आवश्यक आहे.''

तुम्हाला माहीत आहे काय ?

१. गल्फ देशांपैकी सर्वात लहान देश कोणता ?
२. आपल्या राष्ट्रीय चिन्हात तीन प्राणी अंकित आहेत. ते प्राणी कोणते ?
३. लहान मुलांच्या मनोरंजनासाठी खास कार्य करणाऱ्यांना पोलंडमधील मुलांकडून पुरस्कार मिळतो. या पुरस्काराचे नाव काय ? हा पुरस्कार एकाच भारतीयाला प्राप्त झाला. त्याचे नाव काय ?
४. 'मेसापोटेमिया' चा अर्थ आहे - दोन नद्यांमधला प्रदेश. तो कोणत्या नद्यांमध्ये वसला आहे. त्याचे सध्याचे नाव काय ?
५. भारतातला पहिला अंतरिक्षयात्री कोण ?
६. बासरीला किती छेद असतात ?
७. चर्नोबिल अपघात केंव्हा घडला ?
८. लहानपणी झाशीच्या राणीचे एक दुसरेच नाव होते. ते कोणते ?
९. 'प्रेशर कुकर' चा संशोधक कोण ?
१०. जगभरातल्या देशांच्या रुंदीच्या तुलनेत आपल्या देशाचे स्थान कितवे ?
११. एकाच कुटुंबातल्या चार लोकांना 'नोबल पारितोषिक' मिळाले. ते कुटुंब कोणते ?
१२. आपल्या राष्ट्रीय झेंड्याचे तीन रंग कोणी सुचवलेले आहेत ?
१३. आपल्या शरीरातील रक्ताचा एक थेंब शरीरभर फिरून यायला किती वेळ लागतो ?
१४. 'अंटार्टिका' मधे आपल्या देशाचे जे स्थान प्रथम निश्चित झाले, त्याचे नाव काय ?
१५. काजूत जास्त प्रमाणात मिळणारे व्हिटॅमिन कोणते ?
१६. बालकांसाठी इंग्रजीत प्रथम प्रकाशित झालेल्या मासिकाचे नाव काय ?

उत्तरे

१. बहारेन.
२. सिंह, घोडा आणि बैल.
३. ऑर्डर ऑफ स्पेल. कार्टूनिस्ट शंकर (के. शंकर पिल्ले. 'चिल्ड्रेन्स वर्ल्ड' चे संपादक) यांना हा पुरस्कार मिळाला.
४. टायग्रेस व युफ्रॅटिस, इराक.
५. राकेश शर्मा.
६. आठ.
७. २५ एप्रिल १९८६.
८. मनकर्णिका (मनु).
९. रॉबर्ट बोएल.
१०. सातवा.
११. क्यूरीज, मेरी क्यूरी, पिअरी क्यूरी व कन्या आयरिन क्यूरी.
१२. पिंगली वेंकय्या.
१३. तीस मिनिटे.
१४. दक्षिण गंगोत्री.
१५. सी व्हिटॅमिन.
१६. दि लिलिपुटियन्स.

चोरी

सुहास अगदीच गरीब होता. तसे त्याचे आजोबा, पणजोबा वगैरे पूर्वज चांगले धनवान होते. परन्तु त्याच्या पित्याला व्यापारात जबरदस्त खोट आली; अन् त्या धक्क्याने हृदयक्रिया बन्द पडून त्यांचा मृत्यु ओढवला. यावेळी सुहासला चार लहान लहान मुले होती.

आपल्याच गावात काही कामधन्दा करून अपमानित जिणे जगणे त्याला आवडण्यासारखे नसल्याने पत्नी व मुलांसह सुहास एका दूरच्या गावी निघून गेला, तेथे त्याने खूप कष्ट केले. पण रात्रंदिवस काम करत राहूनही आपलं कुटुंब पोसण्याइतकी प्राप्ती त्याला होत नसे. अत्यन्त आवश्यक जिनसा खरीदणेही त्याला अवघड होऊ लागले.

गावात अनेकांकडून त्याने थोडे-बहुत कर्जही घेतले होते. तेच परत करू न शकल्यामुळे आता आणखी कोणाकडून पैसे मिळणेही अशक्य झाले होते. मुले बिचारी भुकेने तळमळताना पाहून त्याला फार दु:ख होई. त्यांची भूक भागवण्यासाठी केलेले त्याचे सारे प्रयत्न निष्फळ झाले. एके दिवशी तो एका संपन्न माणसाच्या घरासमोरून चालला होता. घर कसले, एक महालच म्हणावा इतके मोठे होते ते. अुत्तमोत्तम कपडे व अलंकार घातलेल्या स्त्री-पुरुषांची तेथे ये-जा चालू होती.

या धनवान माणसाकडे काही शुभ-कार्य चालू होते. स्वयंपाकी तऱ्हतऱ्हेची पक्वान्ने बनवत होते. त्या पदार्थांच्या सुगंधाने सुहासला आकृष्ट केले.

तेथे समोर अुभा राहून सुहास लक्षपूर्वक आत पाहू लागला. सर्व पाहुणेमंडळी मेजवानी झोडण्यात मग्न होती. त्याने एकवार आपले मळके धोतर अन् फाटका सदरा न्याहाळला. या अवस्थेत कोणाच्या न कळत पंक्तीत बसून जेवणेही अशक्य होते. आता काय करावे, असा

अनिरुद्ध तांबे

त्याला प्रश्न पडला. संधी साधून तो झटकन पाकशाळेत घुसला.समोरच दिसलेला पदार्थ हातात घेअून तोंडात टाकणार, इतक्यात कोणी व्यक्ती आत येत असल्याची चाहूल लागून तो एका मोठ्याशा हंड्यामागे लपला.

पाकशाळेत येणारी व्यक्ती म्हणजे एक तीस पस्तिशीची बाई होती. ती चांगली गोरीगोमटी लठ्ठ होती. तिचा चेहरा पाहून सुहासने ओळखले की ती काहीशी घाबरलेली आहे. इतक्यात दुसरीकडून आवाज आला, ''कान्ता! येता येता वांग्याची भाजी आण ग वाढायला.''

''आणते.'' कापऱ्या आवाजात अुत्तर देअून आपल्या कपड्यात दडवलेले एक सोन्याचे नेकलेस काढून ती जळत्या चुलीवरच्या एका पदार्थाकडे वळली. सुहासला प्रथम ते नेकलेस दिसलेच नव्हते. त्याला वाटले की पदार्थात ही एकादे विष वगैरे मिसळून टाकायला तर नाही आली ?

पण कान्ताने एकवार चोहोकडे नजर टाकून, आपणाकडे कोणी पहात नाहीसे पाहून हातातले नेकलेस त्या पदार्थाच्या भांड्यात टाकले. त्याच वेळी सुहासला तो दागिना बरोबर दिसला.

कान्ताने दागिना पदार्थाच्या भांड्यात का टाकला, ते काही सुहासला समजेना. भुके-मुळे फार विचार करणेही त्याला शक्य झाले नाही.

सुहासने परातीतल्या काही पुऱ्या अुचलल्या अन् तो खाअू लागला. तितक्यात कोणीसे त्याला पाहिले, अन् तो 'चोर चोर' म्हणत मोठ्याने ओरडू लागला.

भीतीमुळे पुऱ्याही सुहासच्या हातून गळून पडल्या. त्याने पळायचा प्रयत्न केला, पण इतक्यात दोघा चौघांनी येअून त्याला पकडले. अन् त्याला घेअून ते सर्वजण यजमानांकडे गेले.

ते यजमानाला म्हणू लागले, ''हूं! रात्री चोर पकडणं एक वेळ सोपं, पण दिवसा? चोराला काय पळून जायला दहा वाटा! तरीही दिवसा ढवळ्या चोरी करणारा चोर आम्ही मोठ्या कौशल्याने पकडलाय. अशा लग्न समारंभांच्या वेळी निरनिराळ्या प्रकारचे चोर संधी पहात असतात. पण हा तर मोठाच लुटारू दिसतोय!''

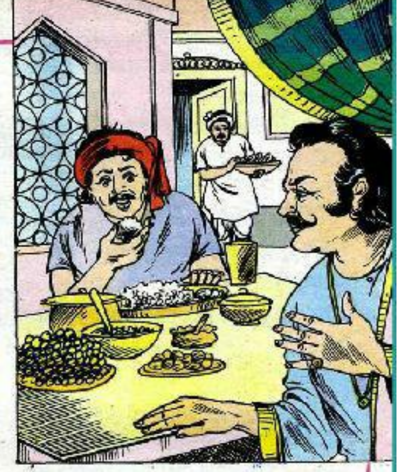
सुहासला पकडल्यामुळे, आपण जणू काही आकाशातले तारेच तोडून आणल्याच्या आविर्भावात ते बकबक करत राहिले. यजमान आपल्याला शाबासकी देईल अशी त्यांची अपेक्षा.

व्यंगाने हसत यजमान म्हणाला, ''बरंबरं, समजलं, जास्त सांगायची काही जरूर नाही, याला आपण 'लग्नाचा चोर' म्हणणं ठीक होईल.''

यजमान सुहासला 'चोर' म्हणाला, तेंव्हा त्याला वाईट वाटले. तो म्हणाला, ''महाराज, मी कोणी चोर डाकू नाहीय. चार मुलं आहेत मला. बेकार आहे, भुकेनं तडफडणारा एक दरिद्री जीव आहे मी. आजपर्यन्त खूप नियन्त्रण ठेवलं भुकेवर, पण आज तिनं माझ्यावर मात केली, अन् मला तुमच्या पाकशाळेत लोटलं. खरा चोर तर ही 'भूक' आहे.''

सुहासची चेष्टा करत यजमान म्हणाला, ''पण चोर तो चोरच ना ? तो तू असशील, नाहीतर तुझी भूक असेल. चोरीच्या अपराधा-बद्दल तुला शिक्षा तर व्हायलाच हवी.''

त्याने नोकरांना आज्ञा दिला की, 'चोराला आपल्या खोलीत घेअून यावे.' खोलीत आल्यावर यजमानाने सुहासला बसायला सांगितले व नोकरांकरवी तऱ्हेतऱ्हेचे पदार्थ मागवून घेतले. अन् सुहासला ते खायला फर्मावले. सुहासने पोटभर खाअून घेतले. पण खाताखाता तो रडत ही होता. नंतर यजमानाने

त्याला विचारले, ''तुला मी का खाअू घातलं माहीत आहे?''

सुहासने नकारात्मक मान हलवली. ''तू तर ऐकलंच असशील की भोजन हे परब्रह्मस्वरूप असतं. मनुष्याच्या जीवनात अशी दीन परिस्थिती कधीच येअू नये, की त्याला चोरून खावं लागावं! तुला पाहून वाटत पण नाहीय की तू पक्का चोर असशील. बोल, अशी चोरी का करू धजलास?''

सुहासने आपली सगळी रामकहाणी यजमानाला सांगितली. आपल्या वडिलांचे व्यापारात कसे नुकसान झाले, तो स्वतः कसा कर्जबाजारी झाला, अन् शेवटी अन्नाची चोरी का करू धजला, इत्यादि.

सुहासला सहानुभूती दाखवत खोल श्वास ओढून यजमान म्हणाला, "व्यापारात नेहमी लाभच होतो असं नाही; एकाद्याचं नुकसानही होतं. तुला चोर बनायला कोणत्या परिस्थितीनं भाग पाडलं, हे मला छान कळलंय. तुझी मुलंही अशी चोर बनायची शक्यता आहे. मी आत्ता तुझी भूक भागवलीच. जाताना आपल्या बायकामुलांसाठीही खाणं बांधून घेऊन जा. तुला नोकरीही द्यायचं ठरलंय मी. उद्या येऊन भेट."

यजमानाच्या पावलांना स्पर्श करून नमस्कार करत सुहास म्हणाला, "जन्मभर ऋणी राहीन मी तुमचा. तुमच्या कृपेनं मी पोटभर खाल्लंय, पण लग्नघरचे हे पदार्थ रुचकर आहेत की नाहीत, हे नाही विचारलं तुम्ही मला?"

सुहासच्या बोलण्याने यजमानाच्या मनात संशय अुत्पन्न झाला, अन् भुवया अुंचावत त्याने विचारले, "हो खरंच, विचारायला तर विसरूनच गेलो मी. बोल, कसे लागले पदार्थ तुला?"

"वा, पदार्थ तर अुत्तम आहेतच; पण सोन्याची खीर तर फारच स्वादिष्ट आहे." सुहास अुत्तरला.

"अं? सोन्याची खीर? जे सांगायचंय ते स्पष्ट सांग पाहू!" यजमानाने आतुरतेने म्हटले.

स्वयंपाकघरात आपल्या डोळ्यांनी पाहिलेला सारा चमत्कार सुहासने सांगून टाकला. यजमानाने भांड्यातले नेकलेस बाहेर काढवले. ते तर नवऱ्यामुलीचे होते! कान्ताला बोलावून तिची चांगली हजेरी घेतल्यावर तिने आपला गुन्हा कबूल केला.

भुकेमुळे चोरी करणाऱ्या सुहासबद्दल यजमानाच्या मनात सहानुभूती अुत्पन्न झाली. त्याच्यामुळेच आपला दागिनाही परत मिळाला. खऱ्या चोराला पकडून देऊन त्याने मोठेच लाभदायक काम केले.

दिल्या वचनाला जागून यजमानाने सुहासला चांगली नोकरी देऊन त्याच्या कुटुंबाचा अुध्दार केला. आता सुहासची पत्नी अन् मुलांना भुकेने तळमळायची गरज राहिली नाही.

पित्याचा सल्ला

गोविन्दवर एकाच वेळी अनेक जबाबदाऱ्या येऊन पडल्या. वडिलांची तब्येत सुधारण्यासाठी त्यांच्या औषधपाण्याची व्यवस्था करायला हवी होती. आईची रेशमी साड्या घेण्याची कित्ती दिवसांची हौस पूरी करायला हवी होती. दोन बहिणींचे विवाह करायचे होते. घराची दुरुस्ती आवश्यक होती.

इतक्या जबाबदाऱ्या पार पाडायच्या, तर काही इस्टेटही त्याच्याकडे नव्हती. गोविन्द बुद्धिमान होता. पण जगरहाटी जाणत नव्हता. तो स्वतः फारच चांगला होता. पण चांगल्या माणसांच्या हुशारीचा अुपयोग नेहमी दुसरे लोक करून घेतात. त्याला स्वतःला त्याचा काहीच अुपयोग होत नाही.

अनेकांनी त्याला सुचवले की, 'धन कमव, चांगला धनवान बन.' पण त्याचे बाबा मात्र त्याला म्हणत, "बेटा, काहीही झालं तरी आपला भलेपणा सोडू नकोस, खरा आनन्द तर चांगुलपणाने वागण्यातच मिळतो."

गावातल्या अुत्पन्नावर घर चालवणं कठीण झाल्यामुळे कामाच्या शोधात तो शहराकडे निघाला. वाटेत एक जंगल होते. बरेच चालल्यानन्तर दमून तो एका झाडाखाली विश्रान्तीसाठी बसला.

खूप पूर्वीपासून त्या झाडावर एक भूत रहात असे. साथीला कोणी नसल्यामुळे त्या भुताला फार एकटे एकटे वाटे. गोविन्दला पहाताच त्याने खाली अुडी मारली. त्याला अचानक पाहून घाबरलेल्या गोविन्दला त्याने धीर दिला. अन् त्याला त्याने सर्व हकिकत विचारली. नंतर गोविन्दला ते म्हणाले, "हे बघ, तू आपला माझ्याशी काहीतरी बोलत रहा, माझं मनरंजन कर. म्हणजे झालं. शहरात जायची तुला काही आवश्यकता नाही. तुला हवं तितकं धन देईन मी."

गोविन्दने धीर एकवटला अन् एक

कोकिळ जाधव

महाचोराची गोष्ट त्याने भुताला सांगितली. ती ऐकून भुताला फार आनन्द झाला अन् ते म्हणाले, "तूही माझा मित्र बनून इथेच रहा नं! तुझी बोलायची, गोष्ट सांगायची पद्धत मला फार आवडली बघ."

गोविन्द त्याला म्हणाला, "मी नक्की राहिलो असतो तुझ्याबरोबर. पण घरातल्या माझ्या जबाबदाऱ्यांचं काय करू मी?"

थैलीभर सोन्याची नाणी गोविन्दच्या हाती देत भूत म्हणाले, "लवकर जा अन् आपल्या जबाबदाऱ्या पार पाडून ताबडतोब परत ये."

गोविन्द घरी गेला. त्याने पित्याची चिकित्सा करवली, आईसाठी रेशमी साड्या खरीदल्या, घराची डागडुजी केली, अन् तीन एकर जमीनही घेतली. इतके सगळे केल्यावर त्याला भुताची आठवण आली अन् तो पुन्हा जंगलाकडे परतला.

तिथे भुताबरोबर एक आठवडा राहून गोविन्दने त्याला राजाराणीच्या गोष्टी सांगितल्या. गोविन्द बरोबर असला, की भूत फारच खुशीत असे. त्याने पुन्हा घरी जाण्याची गोष्ट केली, तेंव्हा भुताला वाईट वाटले. अुदास आवाजात त्याने विचारले, "तू कायम माझ्याजवळच नाही का राहू शकणार?"

गोविन्द म्हणाला, "मला अजून बहिणींचे विवाह करायचे आहेत. आईबाप कायम सुखात राहतील अशी सोयही करून घ्यायची आहे. तूच सांग बरं, या जबाबदाऱ्या सोडून तुझ्याच बरोबर कसा राहू?"

भुताने या खेपेला गोविन्दला दुप्पट सोने देऊन म्हटले, "ठीक आहे. आपल्या सर्व जबाबदाऱ्या पार पाडून ये तू."

गोविन्द घरी गेला. त्याने आणखी शेत जमीन खरेदी केली. बहिणींचे विवाह करून दिले, अन् जेंव्हा त्याची खात्री झाली, की त्या आपल्या आईबापांची नीट काळजी वहातील, तेंव्हा त्याला खूप आनन्द झाला. आता फक्त भुताची इच्छापूर्ती करणे शिल्लक राहिले.

भुताबद्दल गोविन्दने खूप विचार केला. 'आपण जोपर्यन्त मनुष्यरूपात आहोत, तोपर्यन्त आपणाला आपल्या माणसांचे आकर्षण राहील. तेंव्हा आपण स्वत:ही भूत बनलो, तर कायम त्याच्याबरोबर राहू शकू. आपल्या कुटुंबालाही आता आपली काही जरूर नाहीय.' तो आता अशा निर्णयावर आला की, 'ज्या भुताने आपल्याला मदत केलीय, त्याच्याबरोबर कायम रहायचे असेल तर त्याला एकच अुपाय आहे. अन् तो म्हणजे आत्महत्त्या!'

गोविन्दने असेही ठरवले की गावातल्या डोंगरावरून अुडी मारून आत्महत्त्या करायची. तो ताबडतोब घरातून बाहेर पडला. तो जेंव्हा डोंगरशिखरावर पोचला, तेंव्हा त्याला तेथे एक सुंदर तरुणी दिसली. तो तिच्याकडे पहातच राहिला.

त्या तरुणीचे नाव होते सरला. तिची आई लहानपणीच वारली अन् पित्याने दुसरे लग्न केले. सावत्र आई तिला फार छळत असे. तिला खूप कामही पडे, सदान् कदा बोलणी ऐकून घ्यावी लागत. तिने सारे काही सहन केले. पण आता तिची आई तिचे लग्न एका रोगी म्हाताऱ्याशी करून देअू पहात होती. त्यामुळे तीही

